

שיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לקראת יום הכפורים תשע"ב
(נכתב ונערך על פי שיחות משנים קודמות)
להתנהג בחסד וברחמים - סגולה ליום הדין

הכפורים בא מנכסי הכהן הגדול (יומא נא, ב) ואילו השעיר בא ממחצית השקל שנגבה מכל ישראל (שקלים פ"ד מ"ב). כי את העגל עשה אהרן הכהן שהיה הכהן הגדול (שמות לב, א-ה), ועל כן הכהן הגדול העומד תחתיו לדורות הוא זה שצריך להביא את הפר מכספו, ואילו ממכירת יוסף נכשלו כלל השבטים, ועל כן השעיר שבא לכפר עליה בא מנכסי כלל ישראל.

נתבונן אפוא בשני החטאים האלו, בחטא העגל ובחטא מכירת יוסף, ונראה אלו לקחים שנוגעים לנו נוכל ללמוד מהם לענין עבודת התשובה שלנו ביום הכפורים.

חטא העגל - נסיון "להכריח" את השכינה

בענין חטא העגל כבר הסבירו הקדמונים, שאין הדברים כפשוטם, כפי שנראה מן הכתוב. ישראל שאמרו על העגל "אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֵנוּ מִצְרָיִם מִצְרָיִם" (שמות לב, ד), לא היו שוטים גמורים לחשוב, שעגל זה שנעשה על ידם היום, הוא זה שהוציא אותם לפני שלשה חודשים ממצרים. אם היו שוטים עד כדי כך, הקב"ה לא היה כועס עליהם. על שוטה יש מקום לרחמים, לא לרוגז. ברור אם כן שלא היו שוטים. הם היו דור דעה, חכמים בעלי השגות רחניות גבוהות, שזכו לדבֵר עם השכינה ולקבל נבואה במדרגה גבוהה יותר מיחזקאל בן בוזי וכל הנביאים (עי' רש"י שם טו, ב ד"ה זה א-לי). מה חשבו א"כ ישראל כשאמרו "אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֵנוּ מִצְרָיִם מִצְרָיִם"? כוונתם היתה, שהעגל הוא רק חפץ שעליו שורה השכינה שהוציאה אותם מארץ מצרים (עי' רמב"ן שם לב, א וכוזרי מאמר א' סי' צ"ז). עד עכשיו היה משה "חפץ" כזה, ועתה כאשר "בא השטן וערבב את העולם והרָאָה דמות חושך ואפלה וערבוביא, לומר ודאי משה מת" (רש"י שמות לב, א), יש למצוא תחליף למשה; משהו אחר שתשרה עליו השכינה כפי ששרתה על משה. לשם כך נבחרה צורת שור, אחת מארבע הפנים שבמרכבה העליונה (יחזקאל א, ע). [ובחרו בצורה זו (ולא באחת משאר הצורות שבמרכבה), כי סברו שבמדבֵר הם תחת השגחת פני שור, כמבואר ברמב"ן (שמות ס)]: עכ"פ, לא תחליף לקב"ה חפשו ישראל, אלא תחליף למשה רבינו, כ"חפץ" ששורה עליו השכינה.

והנה, מחשבה זו כשלעצמה, לעשות מקום גשמי להשראת השכינה, איננה מחשבה פסולה. זוהי הרי המחשבה העומדת ביסוד הענין של המשכן, ובני ישראל כבר ידעו באותה שעה שמשכן כזה עתיד להבנות, שהרי אמרו בשירת הים (ברוך הקודש): "תִּבְאָמוּ וְתִטְעַמוּ בְּהַר נִחְלָתְךָ, מְכוּן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלָּתְךָ ה', מְקַדְשֵׁךָ ה', כּוֹנְנֵנוּ יְיָיִךָ" (שמות טו, יז), כלומר: הקב"ה עתיד לבנות לו מקדש שימש כמקום להשראת השכינה בעולם. אם הקב"ה הסכים לעשות מקום זמני להשראת השכינה עוד בטרם הגיעו ל"הר נחלתך", והוא המשכן שבמדבר, מה נורא כל כך אם ישראל רוצים לעשות מקום כזה כבר עכשיו? אמנם טעו בכחירת הצורה שעליה ראוי שתשרה השכינה, עשו

פר ושעיר של יום הכפורים - כנגד חטא העגל וחטא מכירת יוסף

בתורה ובלשון חז"ל נקרא צום העשור בשם "יום הכיפורים", בלשון רבים. כך גם בתפילה - "מקדש ישראל ויום הכיפורים". לעומת זאת, בלשון בני אדם משתמשים היום בביטוי "יום כיפור". מדוע? אולי רק עצלות הלשון יש כאן, לומר תמיד "יום הכיפורים", לכן מקצרים ואומרים "יום כיפור". אבל יתכן שבזמננו באמת ראוי יותר לכנות יום זה בשם "יום כיפור" מאשר "יום הכיפורים". בזמן המשכן והמקדש יום הכפורים היה אכן יום כפּוּרִים. היו בו הרבה דברים שנעשו לכפרה. היו קרבנות בקדש הקדשים, קרבנות מחוץ לקדש הקדשים, היה שעיר לעזאזל, ועוד. אבל היום לא נשאר לנו דבר מכל זה. אין לנו היום כפרה אלא בדבר אחד - בתשובה. עיצומו של יום יחד עם התשובה שעושים בו, זהו הכיפור היחיד שנשאר לנו, ועל כן יש מקום באמת לכנות יום זה "יום כפור" דוקא, ולא "יום הכפורים"!

אבל כדי לדעת איך לעשות תשובה, אולי כדאי שנתבונן מעט בקרבנות של יום הכפורים. הרי אנו אומרים את סדר העבודה בתפלת מוסף של יום הכפורים כדי להזכיר את זכות הקרבנות, אם כן ראוי שנתבונן מעט בעניינם.

שלשה קרבנות מגיעים אל קדש הקדשים ביום הכפורים: דם הפר, דם השעיר והקטורת. הפר והשעיר על מה הם באים? - המשנה אומרת, שהפר והשעיר הנעשים בפנים באים לכפר על טומאת מקדש וקדשיו (שבועות ב, א-ב). ובכל זאת, בפנימיות הענין, נראה שישנו גם ענין נוסף שֶׁפֶר ושעיר של יום הכפורים באים לכפר עליו. אנו אומרים בתפלת יום הכפורים: "כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון". מהו כפל הלשון הזה, "סלחן לישראל" ו"מחלן לשבטי ישורון"? הסביר ה"משך חכמה" (ויקרא טז, ד ד"ה כי אתה סלחן), שב"סלחן לישראל" הכוונה היא לחטא העגל, שישראל אמרו עליו "אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֵנוּ מִצְרָיִם מִצְרָיִם" (שמות לב, ד), [וכאילו אומרים אנו: כי אתה סלחן לאותו חטא שאמרנו בו "אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל"], וב"מחלן לשבטי ישורון" הכוונה היא לחטא השבטים, שחטאו במכירת יוסף. מה מיוחד בשני החטאים האלו? - המיוחד בהם הוא, שחטא העגל, העבירה הראשונה שישראל חטאו בה לאחר מתן תורה, הוא שורש כל העברות שבין אדם למקום בישראל, והחטא הקדום של מכירת יוסף, הוא שורש כל העברות שבין אדם לחבירו בישראל. כשאנו באים לכפר את עוונותינו ביום הכפורים, אנו מתפללים אפוא לכפרה גם על שני החטאים הנושנים האלו, שהם השורש לכל שאר החטאים שלנו.

על פי זה יתכן לומר, שגם פר ושעיר של יום הכפורים מכוונים כנגד שני החטאים הללו. הפר כנגד חטא העגל, והשעיר כנגד מכירת יוסף, שנאמר בה: "וַיִּקְחוּ אֶת פְּתִילַת יוֹסֵף, וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים, וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַפְּתִילַת בְּדָם" (בראשית לו, לא). זהו אולי גם הטעם לכך, שפר של יום

האנשים שהעיתון פנה אליהם, היה אבי מורי ז"ל. אבי ז"ל ענה להם כך: "לא אנו צריכים לומר לרבנים מה תפקידם, אלא הרבנים הם שצריכים לומר לנו מה תפקידנו". כמובן שהפכת לא כל כך אהב את התשובה הזאת, אבל זאת היא האמת. עלינו להכפיף את עצמנו לחכמי התורה, ולא לנסות להכפיפם אלינו, להכתוב להם מה לפסוק ומה לעשות.

זוהי הטעות של ישראל בחטא העגל. הם מנסים לומר לאהרן מה התפקיד שלו. גם עכשיו הממשלה מתערבת בעניני הגיור, איך לגייר, ואת מי לגייר. זהו עניין לרבנים, לא לממשלה. יש רבנים שפוסקים כך, ויש רבנים שפוסקים אחרת, יש מחלוקת, ויכולות להיות דעות שונות, אבל בכל אופן, זה אינו עניין לממשלה, כיצד לגייר ואת מי לגייר. זהו עיקר חומרתו של חטא העגל, שמנסים להכתוב לרבנים מה לפסוק. על זה ה' לא עבר לסדר היום, ועל זה, אולי, בא לכפר הפר של יום הכפורים.

חטא מכירת יוסף - בגלל אי לימוד זכות

קרבן נוסף שדמו מובא אל קדש הקדשים ביום הכפורים, הוא שער החטאת הפנימי. כבר הזכרנו, שקרבן זה מכוון כנגד חטא מכירת יוסף. מה הביא לחטא מכירת יוסף? - גם כאן, כמו בחטא העגל, ברור שאין הדברים כפשוטם. אין מדובר בקנאה או בשנאה מהסוג שאנו מכירים. הרי י"ב השבטים היו צדיקים גמורים, ואת שמות כולם נושא הכהן הגדול על לבו ועל כתפיו (שמות כח, יב; ושם, כט), "שיהא רואה הקב"ה השבטים כתובים לפניו, ויזכור צדקתם" (רש"י שם, יב). אם כך, "בהיות כלם צדיקים גמורים... איך נועצו לב יתרו להרוג את אחיהם או למכרו"? (ספרינו בראשית לז, יח) מה מביא קדושי עליון כאלו למעשה נורא כל כך?

התשובה היא, שהאחים סברו שיוסף אינו אלא רודף, וכל יצר מחשבות לבו הוא, "למצוא עליהם עלילה או להחטיאם, כדי שיקללם אביהם או יענישם הא-ל יתברך, וישאר הוא לבדו פרוץ מַפְנִים", וממילא - "הבא להרגך, השכם להרגו" (ספורנו שם).

מה הביא את האחים למחשבות חמורות כאלו על יוסף? אמנם יוסף הביא את דיבתם רעה אל אביהם, אך מדוע יש לחשוך בו משום כך במזימה חמורה כל כך? התשובה היא, שהאחים חששו למהדורה נוספת של מה שקרה כבר בשני הדורות הקודמים. גם לאברהם אבינו היו כמה בנים, ורק אחד מהם נבחר לרשת את ארץ הקודש ולהמשיך את מורשתו הרוחנית. ישמעאל ובני קטורה נדחו. דור אחר כך, שוב אותו דבר: משני בניו של יצחק, רק יעקב נבחר לרשת את ארץ ישראל ולהיות ממשיך המורשת הרוחנית, וְעָשׂוּ נדחה. אחי יוסף חוששים אפוא, שגם יוסף מתכנן לעשות כך, לְנַשֵּׁל את אחיו מן הירושה הרוחנית של שלושת האבות, וליטול אותה לעצמו. הוא לבדו יתברך מפי יעקב "הָיָה גִבִּיר לְאַחֵיךָ", כפי שהתברך יעקב מפי יצחק, והאחים במקרה הטוב יהיו כפופים לו כעבדים (כפי שנראה היה מן החלומות שספר להם), ובמקרה הפחות טוב - יורחקו לגמרי מארץ ישראל וְיִשְׁלַחוּ לְאֶרֶץ רְחוֹקָה, כפי שעשה אברהם לבני קטורה (בראשית כה, ו. ועי' רש"י שם). על כן הם רואים ביוסף רודף מסוכן, "המתנקש בנפשם להמיתם בעולם הזה (בגלל שהחשיבם כעוברים על ז' מצוות בני נח, שבן נח נהרג עליהם), או בעולם הבא (היינו - הרחקתם מירושת המורשת הרוחנית, כפי שהסברנו), או בשניהם" (ספרינו שם לז, יח), וממילא צריך להרגו.

אילו באמת היה כך, שיוסף ביקש להמית את אחיו בעוה"ז או בעוה"ב או בשניהם - היה המשפט של האחים צודק. רודף מותר

צורת עגל והקב"ה אמר לעשות צורת כרובים (בקדש הקדשים), אבל זה לכאורה אינו ענין חמור כל כך, ואין בו כדי להסביר את הקצף הגדול והנורא שיצא עליהם בחטא זה. מה א"כ הטענה הגדולה על ישראל בעשיית העגל?

נראה לבאר כך: כעסו של הקב"ה לא היה על עצם עשיית העגל. עצם עשיית העגל אינו עוון חמור כל כך, כפי שהסברנו. על מה אפוא היה הכעס הגדול? כנראה שהכעס הגדול היה על מחשבתם של ישראל, שעל ידי שיעשו עגל, יהיה הקב"ה מוכרח להשרות את שכינתו עליו. [וכל כך היו בטוחים בזה, עד שלא טרחו כלל לברר האם השכינה אכן שורה על העגל שעשו, או לא. הם אינם מצפים לאות שְׁמִימִית כלשהי, שתודיע להם שהשכינה אכן ירדה לשרות על העגל, כגון, שתרד עליו אש מן השמים, כפי שהיה אח"כ במשכן (ויקרא ט, כד) ובמקדש (דעי"ב ז, א)]. והנה, לחשוב שאפשר להכריח את הקב"ה, זהו כבר חטא חמור מאד. הרי מיסודי האמונה הוא, שהקב"ה הוא עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות, מעל לכל הכרח, מעל לכל צורה, ומעל לכל דבר. אי אפשר להכריח אותו לכלום. ממילא, אם עושים עגל - או כל דבר אחר - מתוך מחשבה שעל צורה זו יהיה מוכרח ה' להשרות את שכינתו, יש כאן יחוס ונתינת כח עצמי לְדַבֵּר זולתו ית', שעושים את הקב"ה מוכרח כלפיו ח"ו, וזהו כמובן פגם גדול ביסודות האמונה, שהוא עוון חמור מאד. זהו לענ"ד החומר הגדול שבחטא העגל, שהפכו (בדעתם) את הקב"ה מ"מכריח" ל"מוכרח" ח"ו. זוהי בחינה מסויימת של עבודה זרה, שעושים מהקב"ה "מוכרח" וכפוף לאיזושהי חוקיות, ח"ו.

חטא העגל - נסיון "להכריח" את חכמי התורה

אבל אם רק בענין זה היו ישראל חוטאים בעגל, אפשר עדיין שהקב"ה לא היה מחשיב להם חטא זה לזדון אלא רק לשגגה, לולא שהצטרף לענין זה דבר נוסף: לפני שמושה רבינו עולה להר סיני, הוא אומר לישראל: "הֲנֵה אֶהְרֵן וְחֹר וְעִמְקָם, מִי בַעַל דְּבָרִים יַגִּשׁ אֲלֵהֶם" (שמות כד, יד). אם תהינה לכם שאלות, גשו וְשַׁאֲלוּ את אהרן וחור. הם גדולי הדור בהעדרי, והם יפסקו את כל השאלות. ממילא, מה היו ישראל צריכים לעשות כשסברו שמושה מת? היו צריכים לבוא אל אהרן ואל חור, ולשאול אותם: "למדנו רבותינו! משה איננו. מה נעשה עכשיו"? ואז, או שאהרן וחור היו מכריעים מדעת תורה שלהם מה צריך לעשות, אם אהרן יהיה מעתה המנהיג, או חור, או יהושע או מישהו אחר, או שאהרן (שהיה נביא) היה שואל את הקב"ה, והקב"ה היה אומר לו מה לעשות. הקב"ה היה אומר לו מן הסתם את האמת, שמושה עדיין חי ויחזור במהרה, אבל גם אם האמת היתה שמושה לא היה חי, הקב"ה היה כבר מנְהִיג את אהרן מה לעשות במצב החדש שנוצר.

אבל לא כך נהגו בני ישראל. במקום לשאול את אהרן מה לעשות, הם מכתבים לו מה לעשות: "קום עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים!" (שם לב, א) לא כתוב: "נִיַּקְהֵל הָעָם אֶל אֶהְרֵן", אלא: "נִיַּקְהֵל הָעָם עַל אֶהְרֵן" (שם). כלומר, הם מעלינו, מכתבים לו מה לעשות, וכשחור מתנגד, הם הורגים אותו (רש"י שם, ה). לכן החשיב הקב"ה את בני ישראל כמזידיים בחטא העגל, מפני שבמקום לשאול את חכמי התורה מה לעשות, הם הכתיבו להם מה לעשות, ומי שלא הסכים - הרגו אותו. זהו החלק השני של חטא העגל: אי כפיפות לחכמי התורה.

לפני שנים רבות, באחד הסכסוכים שהיו בין הרבנות לבין הממשלה, פנה העיתון "גרדול פוסט" לכמה אישים ידועים, והציג לפנייהם את השאלה: "מהו לדעתך תפקידם של הרבנים?" אחד

הקב"ה לישראל, והקישור בין ישראל לבין עצמם - קשורים אפוא זה בזה. הקטורת צריכה לעשות את שני הקישורים האלה יחד. אלו הם הדברים שצריכים תיקון ביוה"כ. להכפיף את עצמנו לחכמי התורה, ולא לנסות להכפיפם אלינו. לא להכשל בלשון הרע, להשתדל לדון לכף זכות, להרבות אהבה ואחזה בין כל חלקי עם ישראל, ובפרט עם הקרובים אלינו ממש - הבחורים שלומדים עמנו באותה הישיבה. אם נשתדל לתקן את הדברים הללו שבין אדם לחברו, וכן את הדברים שבין אדם למקום, לחזק את שמירת השבת בל"ט מלאכות, לכבד את שבת, לא לדבר בשבת דברי חול ולא לעסוק בה בדברי חול, לשמור על קדושת השבת, ועל כל התורה כמובן, שאִלה הם רק ראשי הענפים לכל התורה כולה - בשכר זה נזכה שה' ישמע את תפילותינו, ויחתום אותנו ואת כל בית ישראל לחיים טובים ולשלום.

להדמות לקב"ה ב"ג מידותיו

בפליחות, ובעיקר ביום הכפורים, אנו מרבים בהזכרת י"ג מידות הרחמים, כדי שנחתם לחיים טובים. חז"ל הרי אמרו, "ברית כרותה לשלוש עשרה מידות, שאינן חוזרות ריקם"³ (ר"ה יז, ב). והנה, יש שהסבירו בזה, שלא על אמירת י"ג המידות נכרתה הברית, אלא על קריאת יוסף שעל העין יעקב שם, בשם האלשיך, כפי ששמע מלשון הגמרא: "נתעטף הקב"ה כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישאל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם" (ר"ה שם). "יעשו לפני" נאמר, ולא "יאמר לפני". [ואולי ההבטחה היא גם אם אומר יום שלש עשרה מידות, אבל לפחות שהאמירה תהיה אמירה כזו, שתשפיע עלינו להתנהג במידותיו של הקב"ה].

עלינו להשתדל אפוא לקיים את י"ג המידות, ולא רק לאמרן. מה פירוש לקיים? "ה' ה' אינני יכול להיות, וגם 'נצרך חסד לאלפים' אינני יכול להיות, כי מן הסתם לא אחיה אלפי דורות, אבל 'רחום' ו'חנון' גם בשר ודם יכול להיות. כמובן, לא כמו הקב"ה, שרחמיו על כל מעשיו, והוא גומל חסד בלי גבול לכל הברואים, אבל כפי הכוחות שלי צריך להשתדל להיות רחום וחנון. כמו כן להיות "אריך אפים", לא למהר לכעוס על מישהו, וכן "רב חסד". כפי הכוחות שלי, להשתדל ש"ג המידות לא רק תאמרנה בפה, אלא תתקיימה גם בכלי מעשה. כמובן, אסור להגיע למצב כזה, שה"עבודה" על י"ג המידות תפריע לנו יותר מדי בלימוד התורה. אסור לבזוז את כל הזמן על חסד. צריך גם ללמוד תורה⁴. אבל עד כמה שניתן בתוך מסגרת הלימוד לעשות חסד, זהו דבר גדול⁵.

ה"תומר דבורה" הרי מבוסס בחלקו על שלוש עשרה המידות שבנבואה של מיכה, "מי אֶל-כְּמוֹן נִשְׂא עֹן וְעִבֵר עַל פֶּשַׁע לְשֹׁאֲרֵית נַחְלָתוֹ" וכו'⁶, ומטרת כל הספר היא ללמד את האדם איך להתנהג במידות אלו. אם הקב"ה נושא עון, אז כדאי שגם אתה תהיה נושא עון. ואם לקב"ה יש מדה שנקראת "לְשֹׁאֲרֵית נַחְלָתוֹ", אז כדאי שגם אתה תדבק במדה הזאת. ה"תומר דבורה" מסביר מה מהותה וענינה של כל מידה ומידה אצל הקב"ה, ואיך הוא האופן עבורנו להתהלך בה ולהדמות בה עד כמה שאפשר לקב"ה. אמנם אדם יכול לבחור לו דווקא את המידות של "אֶל-כְּמוֹן נִשְׂא עֹן וְעִבֵר עַל פֶּשַׁע לְשֹׁאֲרֵית נַחְלָתוֹ" (נחום א, ב), אבל זה לא מומלץ. כי מי שבחור במידות האלה, גם ה' ח"ו מתנהג איתו במידות האלה. כדאי א"כ לבחור את המידות שאדם רוצה שהקב"ה יתנהג איתו בהן, במידות של רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד. אלה הן עצות גדולות ליום הדין. י"ג מידות הרי ניתנו ביום הכיפורים, שאז לימד הקב"ה את משה רבינו מהן י"ג המידות, וא"כ כנראה שזוהי

לחסל בכל דרך שהיא, אם אין דרך אחרת למנוע את רדיפתו. אבל האמת היא, שכל זה לא היה נכון. יוסף לא הביא את דיבת אָחִיו אל אָבִיו כדי לרדוף אותם, אלא לטובתם. יוסף סבר בטעות, שאָחִיו אוכלים אבר מן החי ועושים עברות נוספות (ע' רש"י שם, ב, וע' בשפתי חכמים' שם שפָּאָר מה היתה טעותו של יוסף), וסיפר את הדברים לאביו לא כדי לרדוף את אָחִיו ח"ו, אלא כדי שיעקב בָּאָב, וכנביא, וכאחד מגדולי הדור (יצחק אבינו היה עדיין חי), יוכיחם ויחנכם, ובכך יזכו לחיי עוה"ב. וכשם שיוסף טעה בהערכת מעשיהם של אָחִיו, כך טעו גם האחים בהערכת מעשיו של יוסף. דנו אותו לכף חובה, וסברו שכוונתו לרדוף אותם. אם היו דנים יותר לכף זכות, היו יכולים להגיע למסקנות הפוכות לגמרי. היו יכולים להגיע למסקנה האמיתית, שיוסף אינו מתכוין לנשלם מן הירושה הרוחנית של האבות, אלא להפך, לדאוג לכך שיהיו ראויים לרשת אותה עמו, לכן הוא מספר לאביהם מה שמספר, כדי שאביהם יוכיח אותם ויחזירם למוטב. על הדבר הזה בא לכפר השעיר הפנימי, על חטא האחים, שלא דנו את יוסף לכף זכות, מה שגרם בסוף למכירתו.

גם מחטא זה, כמו מחטא העגל, יש מה ללמוד למעשה עבורנו. להשתדל יותר לדון את השני לכף זכות². אמנם הראשונים כתבו, שמי שמוחזק לרשע גמור, אסור לדונו לכף זכות, וצריך לדונו לכף חובה (ע' רמב"ם ורבינו יונה בפירושו לאבות פ"א מ"ו), וכן אלה שמסיתים נגד התורה ונגד קיום המצוות, מותר וצריך לדון לכף חובה, אבל שאר המון בית ישראל, אסור לדונו לכף חובה. צריך לדון לכף זכות. הרבה מהעבירות שבין אדם לחברו נובעות מכך שאדם דן את חברו לכף חובה ולא לכף זכות. לא מבין שהשני עושה דבר טוב, או לפחות נכון מבחינת ההלכה. כדאי להתחזק בנקודה הזאת, לדון זה את זה לכף זכות. בכך ימנעו הרבה מחלוקות, מריבות, שנאת חנם, לשון הרע וכדו'. זהו יסוד גדול בבין אדם לחברו, לדון לכף זכות, ולהביט על השני בעין טובה.

קטורת של יום הכפורים - לכפר על לשון הרע של יוסף

הצדיק

הקרוב השלישי שנכנס לקדש הקדשים ביוה"כ הוא הקטורת. על מה מכפרת הקטורת? קטורת זו מכפרת גם היא על מכירת יוסף. השעיר מכפר על חטאם של האחים במכירת יוסף, והקטורת מכפרת על חלקו של יוסף בחטא זה. מה היה חטאו של יוסף בפרשה זו? - לשון הרע! "וַיִּבֹא יוֹסֵף אֶת דִּבְתָם רָעָה אֶל אָבִיהֶם" (בראשית לז, ב). כדי לכפר על לשון הרע זה - דרושה הקטורת, [שגם כל השנה כולה, תפקידה לכפר על עון לשון הרע, כפי שאמרו חז"ל: "יבוא דבר שבחשאי, ויכפר על מעשה חשאי" (יומא מד, א). כלומר, תבוא הקטורת, שמקריבים אותה בחשאי - שאסור לכל אדם להיות בהיכל בשעה שמקטירים בו את הקטורת (שם) - ותכפר על לשון הרע שמדברים אותו בחשאי].

הרי הקטורת נקראת בשמה לא רק על שם הקיטור שעולה ממנה, אלא גם מלשון קָשֶׁר ("קיטרא" - קָשֶׁר בארמית), כי תפקידה לקשר בין ישראל לקב"ה, וכן בין ישראל לבין עצמם. הלשון הרע של יוסף גרם פירוד בעם ישראל, והקטורת באה לכפר ולקשר בחזרה את אלו שלשון הרע יצר פירוד ביניהם. הרי כתוב: "ויהי בִּישְׁרוֹן מֶלֶךְ, [מתי?]- בהתאסף ראשי עם, יחד שבטי ישראל" (דברים לג, ה). כששבטי ישראל מאוחדים יחד, בלי פירוד, אז "ויהי בִּישְׁרוֹן מֶלֶךְ" - השכינה שורה ביניהם, והקב"ה כביכול מתקשר איתם. אבל כשעם ישראל מפורד חלילה, גם השכינה נפרדת מהם. שני הקישורים - הקישור בין

אדם מוריד את ידו - גם הצל מוריד את ידו. איך שאדם מתנהג, כך מתנהג הצל, וכך כביכול מתנהג גם הקב"ה עם האדם. זהו ה' צֶלֶךְ עַל יַד יְמִינֶךָ. אדם צריך א"כ להרגיל את עצמו במידות האהבה והחסד והרחמנות, ואז גם הקב"ה יתנהג איתו במידות האלה. בלי זה, קשה מאד לעבור את הדין בשלום. הלואי שבמדת הרחמים נזכה בדין. כי לעמוד במדת הדין, למי יש כח? חז"ל הרי אמרו, שאפילו אברהם יצחק ויעקב לא היו יכולים לעמוד בדין אם היה הקב"ה מְמַצֵּה עִמָּם את מלוא עומק הדין (ערכין יז, א). ואם הם כך, מה נאמר אנחנו?... רק במדת הרחמים והחסד יש לנו סיכוי. ובשביל שהקב"ה יתנהג איתנו במדת הרחמים והחסד, צריך שגם אנו נתנהג במדות אלה. אין דרך אחרת לזכות בדין.

כדאי אפוא לבקש מחילה זה מזה לפני יום הכפורים, שלא יהיו לנו קפידות זה על זה. זוהי עצה טובה גם לנמחל וגם למוחל, שאם הוא נושא עון, גם הקב"ה ינהג איתו במידה זו, של "נִשְׂאָ עוֹן וְעֵבֶר עַל פְּשָׁעוֹ". למי נושא עון? למי שעובר על פשע. כדאי להתפייס זה עם זה, שלא תהינה קטטות, ולא מריבות בפה, או בלב, או בכל צורה אחרת, אלא רק אהבה ואחווה ושלוש ורעות בין אדם לחברו, כדי שיהיה לנו סיכוי לעבור את יום הדין, ולהחתם עם כל בית ישראל לחיים טובים ולשלום, לגאולה שלמה ולבנין בית המקדש במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

ההכנה החשובה ליום הדין, לתקן לא רק את המעשים ואת ההשקפה, אלא גם את המידות.

"ה' צֶלֶךְ עַל יַד יְמִינֶךָ"

הגמרא אומרת, "נִשְׂאָ עוֹן וְעֵבֶר עַל פְּשָׁע לְשֹׁאֲרֵי נַחְלָתוֹ" - אֲלֵיָּהּ וְקוֹץ בָּהּ (ר"ה יז, א). כלומר: אמנם מידה זו - "נִשְׂאָ עוֹן וְעֵבֶר עַל פְּשָׁע" - היא הבטחה שְׂמֵנָה, (פְּאֻלָּה, שהיא הבשר השמן שבכבש), אבל יש בה גם קוץ. מהו הקוץ? הקוץ הוא, שאמנם ה' הוא נושא עון ועובר על פשע, אבל רק למי? - "לְשֹׁאֲרֵי יַת נַחְלָתוֹ, ולא לכל נחלתו" (שם). כלומר, רק "למי שמשים עצמו כשירים" (שם, ב). [שארית - לשון שירים]. למי שלא מתגאה, אלא משפיל את עצמו ומכניע את עצמו, אליו הקב"ה הוא ארך אפים ורב חסד, נושא עון ועובר על פשע. אבל למי שמתגאה, ואינו מכניע את עצמו - אליו הקב"ה אינו מתנהג במידה זו.

עוד אמרו חז"ל, "נִשְׂאָ עוֹן וְעֵבֶר עַל פְּשָׁעוֹ", "למי נושא עון? למי שעובר על פשע" ונלגיסת הגר"א: "למי עובר על פשע? למי שנושא עון". והכל אחד (שם, א). כלומר, איך שאדם מתנהג עם חברו, כך הקב"ה מתנהג איתו. אם הוא מתנהג עם חברו במידות של ויתור ורחמנות, גם הקב"ה מתנהג איתו במידות כאלה⁷. ואם הוא לא מתנהג במידות האלה, גם הקב"ה לא מתנהג איתו במידות האלה.

הפסוק הרי אומר, "ה' צֶלֶךְ עַל יַד יְמִינֶךָ" (תהלים קכא, ה). מה פירוש "ה' צֶלֶךְ"? בפשטות הכונה היא, שה' מגן עליך מכל רע, כמו שהצל מגן מן השמש. אבל חז"ל אמרו⁸, שהפונה היא שהקב"ה נוהג עמך כמו צל. כיצד מתנהג הצל? אדם מרים את ידו - הצל מרים את ידו.

1. ועי' משנ"ב (סי' תרכ"א ס"ק י"ח), דיוה"כ נקרא "יום הכפורים" בלשון רבים, כיון שיש בו כפרה גם לחיים וגם למתים (כמבואר ברמ"א שם). ובזוהר (ח"ג ק, ב) נחבאר הטעם שיהיה נקרא בלשון רבים - על דרך הקבלה. ועי' גם "שערי אורה" לרבי יוסף גיקטיליא, שער ח'.
2. והיא מצות עשה גמורה מן התורה (רמב"ם בספר המצוות מ"ע קע"ז, "שערי תשובה" שער ג' אות רי"ח). וזהו כשיודע שחברו אינו רשע, אלא צדיק או בינוני. ואם אינו מכיר ואינו יודע - אז אין חיוב לדרונו לכף זכות, אך ממדת חסידות יש לדרון לכף זכות גם במקרה זה ("חפץ חיים" בפתיחה, עשין ג', "באר מים חיים" סק"ג). ונעל פי זה באר ה"חפץ חיים" (שם) את חילוק הלשון בין המשנה לברייתא, שבמשנה אמרו "והווי דן את כל האדם לכף זכות" (אבות פ"א מ"ו), ובברייתא אמרו "והווי דן את חברך לכף זכות" (שבועות ל, א), ע"ש].
3. וכתב רבינו בחיי (שמות לד, ו), שהבירית היא בתנאי שאין בידו עבירות שמעכבות זה.
4. ומבואר בזוהר הקדוש, דיי"ג מידות הרחמים מכוונות כנגד י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן (זוהר ח"ג רכח, א). ואמרו לפ"ז, דכשארם לומד תורה במידת קל וחומר (הראשונה מיי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן), הוא מעורר את מידת הרחמים "א-ל" המכוונת כנגדה (שהיא הראשונה מיי"ג מידות הרחמים לשיטת הרמב"ם, האריו"ל והגר"א) וולכן כשהתפלל משה על מרים בלשון "א-ל נָא רַפָּא נָא לָהּ" (במדבר יב, יג), השיב לו הקב"ה במידת קל וחומר - "וְאֶבְיָה יָרֵק יָרֵק יָרֵק פְּנֵיָהּ" וכו' (שם, יד. ועי' רש"י שם). היינו, שילמד הקל וחומר, ועי' זה יעורר את מידת הרחמים "א-ל" שהתפלל בה לקב"ה (ואולי מכח זה התמעט ענשה של מרים מיי"ד יום לדי ימים, דזה מכח כללי הקל וחומר, עי' רש"י שם); וכשלומד תורה במידת גזרה שוה (השניה ביי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן), הוא מעורר מידת "רחום" המכוונת נגדה (שהיא השניה ביי"ג מידות הרחמים). וכן הלאה, עד מידה האחרונה, שהיא "שני כתובים המכחישים זה את זה" וכו', המכוונת כנגד מידת "ונקה" - לא ינקה" (שהם שני כתובים המכחישים זה את זה, והגמרא מיישבת ביניהם (שבועות לט, א)). **הרי שע"י לימוד תורה שבעל פה, שיסודה ביי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, אפשר לגרום שהקב"ה יתנהג עמנו ביי"ג מידות הרחמים שנמסרו לנו בתורה שבכתב.**
5. ובאמת גם לימוד התורה עצמו הוא חסד גדול מאד לעולם, כמבואר ב"נפש החיים" (שער ד' פי"ד), שבשעה שאדם עוסק בתורה, "גם העולמות והבריות כולם הם אז בחירותא יתירתא, ונהירין מזוי האור העליון השופע עליהם ממקום שורש עליון של התורה... ואז משתלשל ונמשך שפעת אור וברכה ממקור שרשה העליון על כל העולמות, וגם הארץ האירה מכבודה ומתברכת, ומביא הרבה טובה ושפעת ברכה לעולם", ע"ש. ובקובץ מאמרים להג"ר אלחנן וסרמן זצ"ל (עמ' מ"ב) כתב, דמטעם זה מנה התנא בתחילת מס' פאה את מצנת תלמוד תורה יחד עם שאר מצוות שבין אדם לחברו (כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחבירו), כי "כל חיותם וקיומם של העולמות כולם הוא רק ע"י התורה הקדושה כשישראל עוסקין בה... ואילו היה העולם מקצהו ועד קצהו פנוי אף רגע אחד מעסק והתבוננות בתורה הקדושה, היו חוזרים כל העולמות לתהו ובהו" ("נפש החיים" שער א' פט"ז בהגה"ה), ונמצא דכל הלומד תורה יש לו חלק בקיום העולם, "ואין לך טוב ומטיב לבריות יותר מזה". ובאגרות החזו"א (ח"א סי' ס"ג) כתב: "ובימים האלו, המתחזק בלימוד התורה הוא עושה חסד עם כל ישראל, להוסיף זכות מגן ומחסה".
6. ומבואר בזוה"ק (ח"ג קלא, ב), דיי"ג מידות שאמר מיכה הן יי"ג מידות עילאין (וכן כתב הרמ"ק בתחילת "תומר דבורה", שיי"ג מידות שבמיכה "הן יי"ג מידות של רחמים על יונו ת", ויי"ג מידות שאמר משה "אינן לתא". ולכן ההבדל ביניהן. ומשמע עכ"פ, שהן מקבילות זו לזו, אשה אל אחותה.
7. וכתב רבינו יונה, שזהו "פתח תקוה נכבד מאד" (שערי תשובה שער א' אות כ"ח).
8. כן הביאו השל"ה ("תולדות אדם", תחילת "שער הגדול") ו"נפש החיים" (שער א' פ"ז) בשם המדרש. ולא נודע מקומו.